

בית דין ירושלים

לדיני ממונות ולבירור יוחסין

מזיק את נפש חברו, כשרותו לעדות

תיק יוחסין מס' 82340-עח

(מתד' כא תמוז)

נושא הדיון

א' נתפס ע"י המשטרה ונשפט למאסר, על כך שבמהלך מספר שנים עשה מע"מ בנער צעיר (כדי להגיע לסיפוק תאוותו הפדופילית. אך לא ידוע אם היה גם מעשה סדום או העראה) שהתחנך במוסד שא' היה בעל תפקיד בו, וכתוצאה נפגעה בריאות נפשו של הנער. בתוך אותן שנים שביצע את המע"מ, היה א' עד קדושין ביחד עם הרב בחתונה של ב' וג'. הרב הכריז שמלבדם לא יצטרפו עדים אחרים. עם הימים, ב' נתבע ע"י אשתו להתגרש, ואף חוייב לגרש בביה"ד שדן בענין, אך הוא הספיק לברוח מן הארץ והשאיר את ג' עגונה במשך כמה שנים. ביה"ד הודיע לב' שאם לא ישלח לה נט ידון בית הדין בהתרת הקדושין בגלל פסלותו של העד א'. עד היום לא מצא בית הדין עילה לבטל את הקדושין, והעגונה ממתינה...

פסק דין

אין בהרשעתו המשפטית של א' על מע"מ בנער, כדי לפסולו לעדות הקדושין של ב' וג'.

(-) אברהם דוב לזין, אב"ד

השאלות לדיון

- א. פגע ברגשות חברו וכתוצאה נחלה הנפגע בנפשו, האם הפוגע בכלל "חובל בחברו".
- ב. החלה את חברו במחלת נפש, בלא הכאה וחבלה גופנית, האם נפסל לעדות.
- ג. נשפט והורשע בערכאות, האם נפסל לעדות.
- ד. נמצא אחד מעדי הקדושין פסול לעדות.

תשובה

א. בחיוב לער של החובל בחצירו, נחלקו ראשונים האם חייב על כל הער שממשיך להטער לאחר החבלה, או רק על הער שזשעת החבלה. התוס' בכתובות כט א ד"ה לער, והרא"ש ב"ק פ"ו סי' ט, ושו"ת הרא"ש כלל קא, ס"ל שחייב רק על הער שזשעת ההכאה, אבל הער של אח"כ הוי רק גרמא ופטור, אך דעת ר' שמשון שהציא הרא"ש שם היא שחייב אף על הער של אחר הנזק כל זמן שהלער מחמת הנזק. ועיי' קלוה"ח סי' שפח ס"ק ח אס שבת וריפוי הוא חיוב גרמא או מזיק ממש, ועיי' קלוה"ח סי' שפג ס"ק ג ונתה"מ סי' שמ ס"ק ג לענין שבת שלא במקום נזק וועיי' לפנת פענח מהדו"ת דף נה טור צ על הרמב"ם חובל ומזיק פ"צ הי"ט ובכ"מ, בדין עלו בו למחיס מחמת המכה, האם זה מחמת ההכאה עלמה או מחמת המכה, עיי"ש).

ובגמ' פנהדרין עג ב: ורמינהו ואלו נערות שיש להן קנס הבא על אחותו, אמרוה רבנן קמיה דרב חסדא משעת העראה דפגמה איפטור לה מקטלא, ממונא לא משלס עד גמר ביאה וכו'. ופרש"י, משעת העראה קרי ליה נבעלה ואפגימה במקנת, ושזב אין מליין אותה בגמר ביאה בנפשו, וקנסא לא מחייבי אלא משום גמר ביאה שהוא מוליא בתוליה. והנה בחיוב פגם של אונס ומפתה נחלקו ראשונים אם הוא מחיובי החבלה של הבעילה, או שהוא חיוב חדש, ונפ"מ אס יש בו דין מודה בקנס פטור, שאם הוא מחיוב החבלה של הבעילה בזה יש הדין דמודה בקנס פטור, אבל אס הוא חיוב חדש אינו נפטר כשהודה מעלמו. הרמב"ם נערה פ"צ הי"ב פסק כהמשנה בכתובות מא א האומר אנכתי ופיתיתי בתו של פלוני, משלס בוסת ופגם עפ"י עלמו, והקשה הכ"מ מ"ש פגם ולער באונס נערה מכל חיוב נזק דס"ל לרמב"ם שהוא חיוב קנס, והמודה בזה הוא פטור. והציא בשם הנגיד רבינו יהושע, מצני בניו של הרמב"ם, שמשפט הער בנערה אינו כמשפט הנחבל, לפי שזנערה יש ענין נוסף והוא הפגם, ופגם ישלס עפ"י עלמו. ועיי' ביאורו במרכבת המשנה שם, ותרומת הכרי בסופו, ואו"ש חובל ומזיק פ"ה הי"ו, וחי' הגרש"ש כתובות סי' לה והלאה, וחי' הגרש"ר ב"ק סי' ד, ואצי עזרי נערה שם, וקהילות יעקב כתובות סי' לג אות ב, ו"מצא שעריס" לב"ק עמ' עה. אך עיי' בחיי רבינו חיים הלוי על הרמב"ם הלי טו"ג בדעת הרמב"ם שהפגם הוא חיוב מדין חבלה, עיי"ש.

אמנם בתרומת הכרי סי' תכד הציא שנחלקו בזה ר"ת וריב"א בתוס' כתובות לב א ד"ה אלמא, האם חיוב בוסת ופגם הוא מחיוב חבלה של נזיקין או דין תשלומין על ההפסד.

ונראה שמחלוקת הראשונים הנ"ל היא האם חייבה תורה על סבל נפשי מתמשך כתולאה ממעשה החבלה, כמו לער מתמשך לזמן ארוך לאחר החבלה, או בוסת ופגם המתמשכים בנפשה של הנערה שנאנסה, לפעמים גם שנים אח"כ, האם כל הסבל הנפשי המתמשך נזקף למעשה החבלה הראשון, או שאי אפשר לזקפו על המעשה הראשוני, משום שהוא רק תולאה, וזוהי גרמא, וכשחייבה תורה בוסת ופגם בנערה

שנאנסה זה חיוב חדש.

וחקר המנ"ח מ' תר סוף אות יא האם גם צבא על הזכר אמרינן דמשעת העראה פגמו כמו בנקבה, שהרי בגמ' סנהדרין עג סוף ע"א אמרו דנער לא קפגים ליה, או אפשר דלמסקנא גם ננער יש פגם. וברש"י שם על המשנה כתוב דדבר שהוא ערוה ויש בה קלון ופגם לנרדף כגון זכר ונערה המאורסה, מפורש דגם בזכר יש פגם כמו בנערה.

והנה לא מלאנו בהלכות חובל בחצירו דוגמא לחבלה נפשית (אח"כ נאמר שזהו "בושת ופגם" של אונס נערה), אף שמחלות נפשיות מזכרות בתורה. ויש להביא ראיה מתשובות הרמב"ן שהביא ביאור הגר"א לשו"ע אבהע"ז סי' קנד ס"ק י דלער הגוף חמור מלער הנפש, שכ"כ לענין אותן שכופין לגרש שאפילו על שם רע שאין לה נער כל כך, כגון המדיר שלא תלך לבית אביה או לבית האבל כו' או שלא תשאל נפה וכברה כו', כל שכן במלערא בגופא. ועיי' חזו"א גיטין סי' קח אוח יד ד"ה והא, וערוך השלחן סעי' טו, דלע"ג דלא נמלא זה להדיא בגמ', י"ל דק"ו הוא, דאם על נער הגוף כמו ריח הפה כופין כ"ש בחיי נפש וכו' כשמקניטה ומכה אותה גרע מריח הפה, שהלער אין לשער.

ובשלמא לדעות הראשונים שסבל נפשי מתמשך אינו נזקף לחיוב הראשוני של מעשה החבלה, ואינו אלא גרמא, ניחא, אבל לראשונים שגם סבל מתמשך נזקף לחיוב החבלה הראשוני, ל"ע מדוע הפוגע בצריאות נפשו של חצירו אינו עובר משום חובל בחצירו.

(להבדיל. גם בחוקיהם לא הכניסו מחלת נפש ברשימה של מחלות מקצוע ואינה מוכרת כמיקרוטראומה (ראה: "תאונות עבודה ומחלות מקצוע" עמ' 382, ו"פילויים בשל נזק גוף" עמ' 655)

ב. כתב הרמ"א בשו"ע סי' לד סעי' ד: המגביה ידו על חצירו להכותו פסול לעדות מדרבנן. וכתב בחי' רעק"א שם: אבל בהכאה שיש בה כדי שו"פ, דהדין דממונא משלם מילקא לא לקי, מ"מ פסול מה"ת, כיון דהללו יש בו מלקות אילו הכהו הכאה שאין בה שו"פ, מש"ה גם ביש בה שו"פ מפסיל. כ"כ הב"י בתשובה דיני קדושין ס"ב. ע"כ. ובשו"ח מהרי"ט ח"ב אבהע"ז סי' מג ד"ה ולפי עדות, וב"ח חו"מ סי' לד, הביאו מהמרדכי הארוך בשם ה"ר יקיר, דהמריס יד על חצירו להכותו פסול לעדות כיון דנקרא רשע אע"ג דלא לקי רשע דחמם מיקרי. ובתשב"ץ קטן סי' תקסט כתב בשם ספר חפץ ה"ק רב פלטוי ראש ישיבה דמזיק פסול לעדות, ולא מיבעיא מזיק גמור ומפורסם, אלא אפילו אינש דסני לחצריה ואמר צפני עדים אזילנא ומזיקנא לך הוי רשע. ובפני"ב ז"ק סב א (סוף הכונס) נסתפק אם מזיק פסול לעדות כדין גזלן, דלא מלאנו צפוסקים שפסול אלא צמוסר, וכתב דמסברא נראה דפסול, דמ"ש מגזלן ע"מ לאבד ומחמסן. ובאמרי בינה עדות סי' לג הביא מתשובה"ג ח"ד שער א סי' יא דהגורס לאבד ממון חצירו - שלא במסירות - אם פורע אותו דבר שגרם הוא כשר, ואם לא רלה לפרוע הוי כגזלן ופסול. אך בי"ש פ"ו סי' ל כתב דאינו נפסל לעדות, הוצא בשו"ת מצית מאיר ח"ב עמ' קמח.

ועיי' שיעורי הגרש"ר מכות צ צ דפסולו של צעל עבירה לעדות הוא משום חשש משקר, אך פסולו הוא

בעלם הנאמנות, אפילו כשאין חשש משקר, כגון שהיה ילדו תוקפו. ועיי' שו"ת לפנת פענח סי' לט דרשע יש בו שני פסולים, משקר דאינו נאמן, וגם לא הוי בגדר עד, דכך גזרה לנו התורה.

והנה צדין חבלה והכאה כתב הרמב"ם חובל ומזיק פ"ה ה"א המכה את חבירו דרך ניליון עובר בל"ת. וכתב בחי' הגר"ח על הש"ס (מהד' מישור עמ' תעה) דיש לחקור אם הוא תנאי בהחפלא של החיוב דדוקא הכאה דרך ניליון חייביה רחמנא, דהכאה כזו שאינה דרך ניגה לאו הכאה דאיסורא היא, או דנימא דאין כאן תנאי בהחפלא של ההכאה, אלא דהרמב"ם מפרש כאן דיש אופנים דמותר להכות כמו צי"ד והאז את בנו והרודה את תלמידו. ועיי' שד"ח אפיפת דינים מערכת ה סי' ד ד"ה ונסתפק, אם הכה חבירו דרך שחוק אם עובר בלא יוסיף. ועיי' אגרות משה או"ח ח"ג סי' עח שאינו עובר.

ועיי' חזו"א חו"מ סי' יט אות ה דצמאנס אין דין חובל, שהרי במפתה אין לה לער בהאי חבלא. ואע"ג דאנוסה מטעמרת, אין זה עיקר חבלא, ולא דמי ללא יוסיף דעיקרו הכאה ולער.

לפי"ז אם סיפק את תאוותיו צמע"מ שעשה לנער, תוך הטלת מרות של בעל תפקיד צמוסד שבו למד הנער, וגם נתן לו כסף וממתקים לפתותו, הרי לפי החזו"א אין בזה דין חובל, ובודאי שאין זה דרך ניליון שלפי מה שמלדד הגר"ח אין זה הכאה דאיסורא.

ג. פסק הרמ"א צש"ע סי' שפח סוף סעי' ז: י"א דאדם המוכה מחבירו יכול לילך לקבול לפני העו"ג, אע"פ דגרס למכה היזק גדול. ומקורו צמרדכי צ"ק פרק הגזול צתרא, ומהר"ם סי' כח, ותשובות מיימוני נזיקין סי' סו, ומהר"ם מרזנובורג. ועיי' שו"ת הרשב"א ח"א סי' תריב דמי שמענשין המקלקלים כגון הגולנים והגנבים והרלחנים וכיו"צ ממשפטי המלוכה והאדנות הוא זה, ודינו בכל אלו וכיו"צ דין. וצש"ע הרב ה"י נזקי ממון סעי' ו כתב דלא התירו למסור המכה לגויים רק מי שרגיל להכות הצריות ואי אפשר להליל ממנו א"כ ימסרוהו.

ועוד עיי' שו"ע סי' סח באיזה אופן כשרים שטרות העשויות בערכאות של גויים.

ויש לעיין אם מקבלין פסקיהם שהאדם היה חובל בחבירו גם לענין פסלותו לעדות.

ד. פסק הרמ"א צש"ע סי' מצ סעי' ז: ויש מחמירין אם מקדש לפני ע"א, אם שניהם מודים. אבל אם אחד מכחיש העד אין לחוש. ובמקום עיגון ודחק יש לסמוך אדברי המקילין. וכתב בהגר"א ס"ק ט: ויש מחמירין כו', כרב פפא, וכבר כתב הרשב"א שיחידאה הוא הסמ"ג וכל הפוסקים חולקים עליו ולית דחש לה. ע"כ.

צש"ת מהר"י וייל סי' ז ומהר"י צרונא סי' לה נשאל ע"ד קדושין שיחדו שני עדים והעדים היו פסולים, והשיב דכיון דייחדו עדים אלו והם פסולים פשיטא דקדושין לא הו קדושין, אע"ג דהקדושין נעשו בפני המון עם והיו שם הרבה עדים ואיכא למימר תקיים בשאר כדאיתא ברא"ש צ"ב פרק יש נוחלין סי' יא וכו', שאני התם שלא ייחדו עדים פסולים, אבל הכא כיון דייחדו עדים פסולים א"כ היתה כוונתם שהעדים שייחדו יהיו עדים ולא האחרים וכו', ע"כ.

וכתב בקלוה"ח סי' לו ס"ק א': ראוי ונכון לכל מסדר קדושין לזרז ליחד עדים בשעת קדושין שיהיו אלו עדים המיוחדים מכוונין להעיד, דאל"כ הו"ל נמלא אחד מהם קרוב או פסול כיון דצמעמד שם עומדים בערבוזי'א פסולים עם כשרים, ואע"ג דזה ודאי שהפסולין אין מכונין להעיד, כל שהכשרין ג"כ אין מכוונין הו"ל נמלא אחד מהם קא"פ. ועיי' בריטב"א קדושין עג א ז"ל: אבל בקדושין לא צעיינן אתם עדי, מיהו כל היכא שי'ש צ'א'תו מעמד כשרים ופסולים או קרובים, לריכיס ליחד עדים, דאי לא, כיון דאיכא עד פסול ציניהם עדות כולן בטילה וכו' עכ"ל. וא"כ ודאי ראוי לעשות בקדושין צ'א'ופן שלא יהיה שום חשש בקדושין, שלא יהיה ח"ו צ'י'את זנות. וכו' ע"כ דברי קלוה"ח.

ופסק הרמ"א צ'א"ע אבהע"ז סי' מז סעי' ב שאם קידש לפני שנים והאחד מהם קא"פ הוי כמקדש לפני ע"א. ועיי' שו"ת רעק"א סי' לד שמקורו בתשובת מהר"ם פד'אווה סי' לו. וכתב הח"מ ס"ק ו' דלא נפסל השני בצ'ירופו לקרוב דמיירי שלא נטרף בשעת ר'איה לדעת הרא"ש דצעי תרתי - כיוון בשעת ר'איה כדי להעיד וצ'א לצי"ד והעיד - או לדעת הר"י ש'נאמן לומר שלא הכיר בקרבתו ומשום חומרא דקדושין תיישינן לכתחילה. אמנם הב"ש ס"ק ח כתב דאע"ג דנתכוונו לשם עדות והעידו כבר ס"ל לרא"ש דנתבטלו העדות, היינו לענין דהצי"ד אין יכולים לפסוק על פיהם, אבל כאן בשעת הקדושין עדיין לא נתבטלו עדותן א"כ הקדושין היו קדושין כשרים, א"כ אע"ג דהצי"ד אין יכולים לפסוק עפ"י עדותן מ"מ המקדש קידש לפני כשרים. וכן אם קידש רק לפני שנים ואחד מהם קרוב והעידו כבר לפני הצי"ד מ"מ בשעת הקדושין היה הקדושין לפני ע"א. ובספר בית הלל כתב היכא דשניהם מודים מהני עדות של הכשר. וליתא, דהא ילפינן מקרא דעד קרוב מבטל העדות והוי כאילו היה מקדש לפני עדות פסולים ולא מהני הודאה שלהם. עיי"ש. ובצ'א"ת מהרי"א לצ'ית הלוי סי' קסז כתב דלסוברים שמקדש צע"א חוששין לקדושין ס"ל דלא ילפינן קדושין מממון ולא צעי שני עדים בקדושין, וממילא אין בקדושין הדין דנמלא אחד מהם קא"פ. וכ"כ צ'א"ת מהרא"ל סי' יט אות ט. ועיי' בשמים ראש סי' לו ונוצ'י"ת סי' עו וצ'א"ת חת"ס אבהע"ז סי' ק שבקדושין אין דין נמלא אחד מהם קא"פ. ועיי' בתה"מ סי' לו בתשובה בס"ק י שי'ש להכשיר בקדושין משום דין דייניס שלא תהא שמיעה גדולה מר'איה, עיי"ש. וכתב צ'א"ת רעק"א תנינא סי' נו (דף כח ע"ב ד"ה עוד) שלדעת הריטב"א קדושין מג א (וגיטין יח ב) שבקדושין הואיל ואין העדות אלא צ'ראיה עדותם מ'טרפת להפסל ע"י קא"פ אף צ'ראיה לצד.

ובצ'אר היטב אבהע"ז סי' מז ס"ק ח הצי'א צ'שם תשוי מהר"ם פד'א'ה סי' לו שאם קידש לפני שנים ונמלא אחד פסול אפילו לא ידע העד הכשר בצפסלותו אין עדותו עדות, דנמלא פסול גרע מנמלא קרוב, דקרובים כל אחד מהם כשר להעיד לצדו וצר עדות הוא, משא"כ הפסול דלאו צר עדות הוא כלל, לכן צהימלא אחד מהם פסול בטלה כל העדות. ובצ'א"ר הפוסקים שם ס"ק כה הצי'א הרבה פוסקים דקידש לפני שנים ונמלא אחד מהם קא"פ אין חוששין לקדושין כלל אפילו לדעת המחמירין בקידש צע"א. ועיי' פד"ר כרך י עמ' 324 ודרכי חושן ח"א עמ' קל.

ובערוך השלחן אבהע"ז סי' מז סעי' לא כתב וז"ל: קידש בפני עדים אפילו לא אמר אתם עדי מקודשת דאין העדים נריכים להיות מוזמנים וכו', ולפי"ז אפילו ייחד עדים יכולים אחרים שראו המעשה להעיד. ומ"מ נכון לייחד עדי קדושין תחת החופה וכן נהגו בכמה קהלות קדושות, ונכון הוא מאד מכמה טעמים: האחת מפני שרוב העומדים שם טרודים במזמוטי חתן וכלה ואינם מציטים על עיקר הקדושין